

Література

1. Импорт мяса в этом году может снизиться вдвое [електронний ресурс] / <http://economics.unian.net/rus/detail/8544>

2. *Остроумова В. В.* Теоретичні засади державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності / Остроумова В. В. // Управлінські аспекти підвищення національної конкурентноздатності: Матеріали міжнародної науково — практичної конференції, 4—7 жовтня 2007 р. — Сімферополь: Видавничий центр Кримського інституту бізнесу, 2007. — С. 77 — 78.

3. Програма комплексного соціально-економічного розвитку Одеської області до 2015 р. [електронний ресурс] / <http://www.uazakon.com>

Стаття надійшла до редакції 17.06.2009

УДК 331.101.262:330.111.66

В.Ф. Крисько

заступник начальника відділу

(Головне контрольно-ревізійне управління)

ЛЮДСЬКИЙ ФАКТОР У КОНТЕКСТІ ТЕНДЕНЦІЙ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Здійснено ретроспективний та сучасний аналіз суті та генезису людського фактора та показана його роль у забезпеченні соціально-економічного розвитку

КЛЮЧОВІ СЛОВА: суспільство, людина, чинник, мета, засіб, парадигма, політика, модель, конституція, інтелект, духовність.

KEY WORDS: society, man, factor, purpose, mean, paradigm, policy, model, Constitution, intellect, spirituality.

Будь-який суспільний лад можна характеризувати з точки зору державного устрою, економічної системи, соціальної структури, типу людської особистості, яка ним створюється, відтворюється, стає основою всіх суспільних дій і процесів. Диспозиція людського буття в розмаїтті його складників поєднується типом особи, яка визначається ситуацією, адекватна їй і є однією з головних проєкцій соціальної дійсності. Отже, методологія дослідження проблем людини, індивідуальної життєдіяльності, сутності соціального життя суспільства та його специфікації шляхом виокремлення відповідного людського типу, а також аналіз типу особистості стає одним із вимірів громадянського суспільства [1; 2].

Соціальна дійсність, як показали сучасні дослідження, знаходиться в координатах «соціального простору» і «соціального часу». Тут виникають різні явища, функціонують інститути, здійснюється соціалізація особи, диференціація потреб, інтересів, цінностей, зовнішніх і внутрішніх стимулів, якими визначається діяльність і поведінка людей, соціальне буття як процес поєднаних і змінюваних видів діяльності особи. Соціальний час фіксує стійкість соціальних форм та їх відтворення, а соціальний простір вказує напрям руху людського буття, що забезпечується координацією людей, умовами, засобами і результатами життєвого процесу.

Соціальний простір і соціальний час — це взаємопов'язані категорії соціального буття, основна умова безперервності, організованості, послідовності людських взаємодій і їх утілень, обґрунтованості людської поведінки. Самореалізація особи здійснюється в соціальному просторі в режимі соціального часу. Людина є суб'єктом, що змінює зовнішній світ і свою внутрішню природу, вихідним пунктом і кінцевою метою цього поступу. Тому настійною вимогою часу стає ствердження особи як дійсного суспільного багатства.

В епоху становлення постіндустріального суспільства, розвитку процесів глобалізації економіки час стає головним вимірником соціальних якостей. Будь-які людські сили і здібності базуються на усталених середніх або необхідних витратах часу, можуть кооперуватися, обмінюватися, складатися в загальну суму. Для прикладу, в Англії вже започатковано банк часу, де еквівалентом обміну виступає відпрацьований на тих чи інших замовлених мешканцями міста роботах час. Нині соціальний час для людини-соціуму «стискується», концентруючи вимоги до особи, її якостей, кваліфікації і т.п. Створюється певний соціальний простір, виражений у формах часу, що характеризується розірваністю, реформованістю, високим динамізмом і соціальною напругою, зростаючими між особою і суспільством протиріччями [3].

Загострення соціально-політичних та економічних явищ і процесів у період утвердження державності України, поступу демократизації суспільного життя й ринкової трансформації економіки, формування принципово нового нормативно-правового та мотиваційного простору трудової діяльності зумовили суперечливий характер побудови соціально-економічного середовища в країні, зміну ціннісних орієнтирів, інтересів, потреб, поведінки на ринку праці і водночас поглядів на *людсь-*

кий фактор як ключовий чинник конкурентоспроможності підприємства, усвідомлення пріоритетності людини серед інших ресурсів виробництва.

Розгляд суспільного ладу через тип людини, який ним створюється, започаткований Платоном (Держава, VIII, 549—569). У XVIII ст. У свій час Г.С. Сковорода звернув увагу на те, що «в усі часи вузлом, центром чи кінцем подій чи то у сфері духовного життя, чи в практичній діяльності завжди була людина» [4]. У розвинених країнах світу реальне врахування наукою і практикою ролі людини у виробництві розпочалося в 50-х роках минулого століття. Цьому сприяло загострення проблеми використання фізичних і творчих можливостей працівника в умовах конкурентного середовища ринку. Суттєву роль відіграли також матеріальні умови виробництва, інтенсифікація методів господарювання, рівень політичних і економічних свобод та здійснені на їх основі теоретичні розробки Д. Мак-Грегора, Г. Кунца, А. Маслоу, В. Врума, Л. Портера та ін. Економічною наукою західних країн вводяться такі поняття, як «людський фактор», «людський капітал», «соціальний капітал» та ін. Починаючи з 60-х років XX ст. у межах концепції постіндустріального суспільства здійснюється соціальна розробка проблем нової економіки, а в 90-х роках XX ст. — Програма розвитку ООН (ПРООН) звернула увагу світового співтовариства на необхідність обґрунтування концепції людського розвитку.

В Україні під тиском ідеологічних догм економічна думка довгий час була обтяжена традиційними стереотипами мислення і схилялася до показників кількісного розрахунку населення, прирівнюючи його до матеріально-сировинних ресурсів. Проблема людського фактору привернула увагу дослідників і спричинила новий поступ економічної науки на початку 80-х років XX ст. Спонукальним мотивом до визнання виконавців трудових процесів фактором виробництва стали якісні зміни в економіці. Вони були викликані подальшим розвитком науково-технічної революції, впровадженням наукових досягнень у виробництво і дефіцитом висококваліфікованої праці. В період демократизації суспільства та ринкових трансформацій ця проблема висвітлюється у наукових працях Д. Богині, О. Бугуцького, М. Долішного, С. Злупка, Б. Кваснюка, А. Чухна, К. Якуби та інших дослідників. Категорією «фактор» визначається і наполегливо підкреслюється активна роль людини як «умови, рушійної сили будь-якого процесу або явища» [5, с. 644], задіяної в процес виробництва, яка синтезує в собі працю, практичну, творчу діяльність, взаємини,

потреби й інтереси, мотиви і ціннісні орієнтири, вибір, відповідальність, ініціативу.

Сутність людського фактора трактується як «...системи взаємодіючих, що займають різне положення класів, прошарків і груп, діяльність і взаємодія яких забезпечує прогресивний розвиток суспільства» [6] і передбачає активізацію людини в економічних процесах. Таке тлумачення терміну відповідає новій соціальній ситуації, характеризується нагальною необхідністю підвищення ефективності живої й уречевленої праці, розширює палітру показників категорії до продуктивності всього зайнятого працездатного населення, яка базується на знаннях, кваліфікації працівників, організації робіт, нарощує економічний потенціал і збільшує національне багатство країни. Воно підтверджується й даними Світового банку. Проведеними у 192 країнах дослідженнями встановлено, що лише 16 % економічного зростання в країнах з перехідною економікою зумовлено виробничим потенціалом (обладнанням, будівлями, виробничою інфраструктурою), 20 % — природними ресурсами, а 64 % безпосередньо пов'язані з людським і соціальним капіталом [7, с. 370].

Мета дослідження — обґрунтувати теоретичні засади та запропонувати практичні заходи трансформації людського фактору в рушійну силу розвитку національної економіки України.

Під впливом десятиліть тоталітарного режиму модель кадрової політики в Україні до цього часу не зазнала значних змін і за інерцією формується на засадах авторитарності, особистої відданості, партійної приналежності, превалювання «технократичного» підходу до працівника як придатку технології виробництва. Така політика призводить до деградації особистості, посилення її апатії і відчаю, закріплення хибних цінностей, що виявляється однією з головних причин антисоціальної поведінки, яка спричиняє розбалансованість соціального простору, поглиблює протиріччя між особистістю і суспільством, актуалізує можливості зростання соціальних потрясінь. Стає все очевиднішим, що низький рівень культури населення і моральний занепад особи гальмують економічний розвиток суспільства. Ці аномалії мають складні механізми взаємозалежностей, які повною мірою не враховуються практикою, а автоматично усунути їх ринкове господарство взагалі не може.

Запровадження нових стандартів суспільно-політичного життя потребує докорінної зміни парадигми наукового мислення і світосприйняття людини, цінності людського життя й людського фактора як основи суспільства, найважливішого чинника конку-

рентоздатності та подальшого економічного зростання країни. «Не виробничі відносини, а людина, її життя мають бути у центрі світоглядної парадигми XXI ст.» [4, с. 46]. Постає завдання розробки дієвих механізмів активізації трудової діяльності, соціального і правового захисту особи від крайніх проявів ринкової економіки, забезпечення реалізації творчого потенціалу громадян і їх раціональних потреб. Без вирішення цієї проблеми неможливе створення соціально орієнтованого демократичного суспільства з пріоритетом загальнолюдських цінностей і конкурентного ринкового середовища. Людський фактор може стати як творчим началом трансформацій, так і руйнівником соціально-економічної системи.

Людина — це активний член суспільства. Вона не лише сприймає необмежені впливи зовнішніх ефектів і реагує на їх збурення, а самостійно здійснює вибір і приймає рішення, вибирає мотивацію поведінки, створює матеріальні і духовні цінності. Разом з тим людина є продуктом етногенетичного розвитку і частиною природи. Тому особа працівника обґрунтовано стала визнаватися складним цілим біологічної, економічної, соціальної і творчої природи людини [8], а також метою суспільного розвитку. Ст. 3 Конституції України наголошує, що «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю» [9]. Проте в реальному житті особа уподібнюється відокремленій соціологічній категорії, що не сприяє усвідомленню людського буття, переорієнтації економіки, політики, ідеології на розвиток людини. Вона до цього часу не стала метою держави, а чинно сприймається як засіб вирішення її проблем.

Така позиція підтверджується порівнянням належного ставлення до людини як мети з існуючим нині ставленням держави до особи як засобу (табл. 1). Однією з причин встановлених протиріч сучасності є значне відставання темпів соціального прогресу від науково-технічного і небажання визнавати цей факт. Безумовно, що досягнення в галузі науки і техніки відкривають значні можливості для формування збалансованого соціального простору і багато країн світу скориставшись такими можливостями досягли вагомих соціальних результатів. З поступом науково-технічного прогресу висувають нові вимоги до держави, її реакції на ускладнення соціально-економічних проблем суспільства та відповідальності за прийняті соціальні рішення.

ПРИРОДНІ КОМПОНЕНТИ ІНДИВИДА В КОНТЕКСТІ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ

Природні складники людини (<i>Homo Sapiens</i>)	Людина в контексті державної політики	
	мета	засіб
Біологічний (<i>homo biologicus</i>)	Формування повноцінного ринку і забезпечення населення якісними продуктами харчування, одягом, послугами, житлом і предметами побуту	Використання низької платоспроможності населення для виробництва неякісних, але дешевих товарів для забезпечення найнеобхідніших потреб людини
Економічний (<i>homo economicus</i>)	Створення умов, стимулів і мотивів для праці та відповідності її оплати професійному рівню і складності робіт, постійне підвищення рівня кваліфікації, продуктивності і оплати праці, гарантія зайнятості	Використання ситуації перевищення попиту над пропозицією й заниження вартості праці персоналу, депрофесіоналізація, деваліфікація, експлуатація працівників, невивлати заробітної плати тощо
Соціальний (<i>homo sociologicus</i>)	Цілеспрямоване формування колективу з урахуванням емоційно-психологічних особливостей індивідуумів, спільності інтересів виробничих груп, партнерських стосунків і взаємовідносин	Довільне створення трудових колективів без урахування таких особистісних якостей працівників як рівень самостійності, здатності працювати в колективі, реалізації своїх здібностей в організації
Творчий (<i>homo creator</i>)	Стимулювання винахідницько-раціоналізаторського потенціалу колективу, формування банка ідей працівників, впровадження і винагорода результативних ідей, пропозицій тощо	Використання творчого потенціалу без будь-якої винагороди, безоплатне привласнення об'єктів інтелектуальної праці (ідей, пропозицій, концепцій, винаходів, ноу-хау)

Алгоритм вирішення зазначеної проблеми базується на методі аксіологічного аналізу цінностей, визначенні їх місця в реальності, зв'язку між собою, а також соціальними і культурними чинниками та структурою особи. Його сутність полягає в наступному:

- визначенні соціальних цінностей у загальній структурі соціального буття і соціальної культури;
- характеристики структури цінностей у системі ціннісного ставлення особи до всіх об'єктів реальності;
- розробці критеріїв оцінок соціальних факторів, явищ, міркувальних і предметних дій особи, соціальних груп;
- розробці механізму формування і реалізації ціннісних орієнтирів з урахуванням їх спрямованості на всі соціальні об'єкти і процеси;
- встановленні особливостей зв'язку між соціальними цінностями різного порядку, різного рівня і масштабу;

— оцінюванні функціонування соціальних систем, структур, різних об'єктів в аспекті відповідності загальнолюдським і локальним цінностям;

— визначенні ефективності тієї чи іншої діяльності з позицій гуманізму, псевдо- і антигуманізму;

— характеристиці і оцінюванні негативних цінностей, руйнації ціннісної особи і тенденцій цього напрямку;

— визначенні можливостей регуляції ціннісного ставлення людей до світу, в якому вони живуть, формуванні системи цінностей у процесі прогресивного розвитку суспільства та інших соціальних об'єктів (у тому числі на мікрорівні).

Визнання людини як цілі соціально-економічного розвитку країни базується на врахуванні її потреб як першоджерела мотивації. Економічна категорія «потреби» є ключовою у розумінні сил, що спонукають до будь-якого виду діяльності. Потреби людей знаходяться в залежності від рівня розвитку суспільства, специфіки і умов діяльності соціальних суб'єктів, освіти і культури. З поступом цивілізації, нарощенням виробництва матеріальних благ потреби набувають поширення і різноманітності, усвідомлюються людьми, приймають форму інтересів, створюючи цим самим нові можливості їх задоволення.

Модельовання рівнів людських інтересів членами Римського клубу при розробці глобальної моделі розвитку людства показало, що життєві сили більшості людей, витрачаються в основному на піклування про себе і свої сім'ї. Ці особи можливо й хотіли і могли б реалізувати себе в творчій професії, але постійно змушені лише заробляти на життя. Проблеми іншої частини людей віддалені у просторі і часі від проблем більшості. Зовнішні спонукальні мотиви сприймаються ними в межах того співтовариства, до якого вони себе відносять.

Отже, часовий і просторовий характер інтересів та їх розподіл на рівні залежить від культури особи, накопиченого досвіду і терміну, необхідного для їх вирішення. При цьому не слід забувати, що обмеження інтересів приховує не лише розчарування, а містить у собі й небезпеки.

Література

1. *Шамрай В. В.* Самоврядна особистість як передумова громадянського суспільства [Електронний ресурс] / В. В. Шамрай // *Культура народів Причорномор'я*. — Т. 1. (Р. II). — Вопросы духовной культуры. — Режим доступу до журн.: <http://www.crimea.edu/internet/Education/culture/01/part2/shamry.htm>

2. *Мосоров А. М.* Общественные отношения и человек / А. М. Мосоров. — Красноярск: Красноярск. ун-т, 1987. — 314 с.

3. *Иванов В. Н.* Инновационные социальные технологии государственного и муниципального управления / В. Н. Иванов, В. И. Петрушев. — [2-е изд. перераб. и доп.]. — М.: Экономика, 2001. — 327 с. (Энциклопедия управленческих знаний).

4. *Богиня Д. П.* Ментальний чинник у сфері праці: проблеми теорії та практики / [Д. П. Богиня, М. В. Семикіна]; передмова І. Ф. Кураса. — К.: Шторм, 2003. — 382 с.

5. *Новий словник української мови: у 3-х т.: [уклад. В. В. Яременко, О. М. Сліпушко] — [вид. 2-е, випр.]. — К.: Аконтіт. — Т. 3. — 862 с.*

6. *Онікієнко В. В.* Продуктивна зайнятість: зміст, актуальні проблеми і шляхи досягнення / В. В. Онікієнко, Н. І. Коваленко. — К.: Принт-експрес, 1999. — 50 с.

7. *Пирожков С. І.* Трудовой потенциал в демографическом измерении / Пирожков С. І. // Демографический и трудовой потенциал: избран. науч. труды: В 2-х т. — К.: Киев. нац. торг.-екоп. ун-т, 2008. — 934 с.

8. *Россоха В. В.* Людський фактор: науковий пошук активізації / В. В. Россоха // АгроІнКом. — 2008. — № 1–2. — С. 91–96.

9. Конституція України: Закон від 28.06. 1996 р. № 254к/96-ВР [Електронний ресурс] // Режим доступу: zakon.rada.gov.ua

Стаття надійшла до редакції 04.06.2009

УДК 331.108:352.075(1-22)

Є. О. Ланченко

канд. екон. наук, старший викладач
(Національний університет біоресурсів
і природокористування України)

ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ГОЛІВ І СЕКРЕТАРІВ СІЛЬСЬКИХ, СЕЛИЩНИХ РАД ЯК ПЕРЕДУМОВА ЕФЕКТИВНОГО САМОУПРАВЛІННЯ СІЛЬСЬКИМИ ТЕРИТОРІЯМИ

В статті зосереджена увага на одному з напрямів поліпшення розвитку сільських територій — підвищення кваліфікації співробітників місцевих органів самоврядування. Створення подібних програм підвищення кваліфікації для фахівців-практиків забезпечить накопичення практичних знань, що можуть бути використані при підготовці студентів вузів.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: Кваліфікація, сільська й селищна рада, управління, сільська територія.

KEY WORDS: Qualification, village and settlement soviet, management, rural territory.

Із трансформацією адміністративно-планової економіки до ринкової фактично розпалась система управління соціально-еконо-